

Rans sameby

En beskrivning av samebyns förutsättningar, markanvändning och renskötsel

1. INLEDNING

1.1 Bakgrund

Samerna har sedan mycket lång tid tillbaka varit bosatta i det som nu kallas renskötselområdet, ca 1/3 av Sveriges yta, motsvarande ca 150 000 kvadratkilometer. I historiskt perspektiv är den s.k. jordbrukskolonisationen i området en ung företeelse. Under denna tid, kanske ett par hundra år, har konkurrensen om markens nyttjande av naturliga skäl ökat i takt med befolkningsökningen i inlandet. Konkurrensen mellan samernas livsform och rennäringens markanvändning och motstående intressen såsom jord- och skogsbruk, vattenkraftsutbyggnader, turism etc. har medfört att en redovisning av rennäringens markanvändningsintressen blivit allt viktigare att ta fram.

Vid olika sammanhang har riksdagen uttalat vikten av att den samiska kulturen ges möjlighet att fortleva och utvecklas. Rennäringen, som är en av de viktigaste kulturbärarna, måste därför ges förutsättningar att behålla de betesmarker som är nödvändiga för näringens bedrivande.

I samband med den fysiska riksplaneringen gjorde statens planverk år 1975 en kartläggning av renskötelsens markanvändning. Från och med 1986 avsattes medel för samebyarnas utvecklingsplanering i statsbudgeten. Medlen fördelades via dåvarande Lantbruksstyrelsen till rennäringens enheterna vid lantbruksnämnderna i de tre nordligaste länen. Markanvändningsredovisningen ingår som en del i denna utvecklingsplanering och ansvaret för dem ligger nu på Länsstyrelsen.

År 1987 tillkom naturresurslagen (1987:12) och plan- och bygglagen (1987:10) där direkta krav ställs på redovisning av olika markanvändningsintressen. Detta gäller även rennäringen. Avsikten var bl a att markanvändningsredovisningarna skulle tjäna som underlag i den kommunala planering som skulle ske mot bakgrund av bestämmelserna i naturresurslagen och plan- och bygglagen. Markanvändningsredovisningarna skall också vara ett underlag vid bedömning av frågor som bl a rör konkurrensen mellan rennäringen och skogsbruket m.fl andra intressen. Rennäringen har även ett betydande eget intresse att redovisa sin markanvändning. Inte minst när konkurrerande intressen gör anspråk på renbetesmark. År 1998 ersatte Miljöbalken (1998:808) bl.a Naturresurslagen. Bestämmelserna om redovisning av markanvändningsintresse upptogs oförändrade i Miljöbalken.

1.2 Syfte och målsättning

Syftet med denna markanvändningsredovisning är att redovisa samebyns markanvändning under renskötselåret. Den skall visa vilka mark- och vattenområden samebyn behöver för att kunna bedriva renskötsel på dess marker.

Redovisningen ska främst kunna användas i samebyns samråd med motstående markanvändningsintressen. Ett annat mål är att den ska användas som ett underlag för kommunala och statliga myndigheters planering och att den i detta sammanhang skall vara beslutsförberedande.

Redovisningen är inte en plan utan ska istället ses som en utgångspunkt för en pågående process där uppgifterna revideras efter de förändringar av markanvändningen som sker med tiden.

1.3 Redovisningsmetod

Markanvändningsredovisningarna för samebyarna i Västerbotten har framställts av Länsstyrelsen i samarbete med respektive sameby.

Redovisningen skall ses som ett genomsnittsförlopp eller ett normalår för renskötelsen där avvikelser snarare är regel än undantag. Avvikelser i väder- och betesförhållanden ger olika förutsättningar varje år. Därtill kommer de förändrade betesmöjligheterna som följer av en fortgående förändring av markanvändningen från olika andra intressenters sida.

1.4 Redovisningens disposition

Markanvändningsredovisningen har lagts upp enligt följande:

Det inledande kapitlet beskriver bakgrund och syfte med redovisningen. Även metodiken för redovisningens framtagande beskrivs.

Det andra kapitlet innehåller allmänna uppgifter om rennäringen samt en redogörelse för de lagar och överenskommelser som finns för näringen - rennäringstagstiftningen och renbeteskonventionen mellan Sverige och Norge. Samebyn som organisation beskrivs liksom de olika betesområdenas benämningar och lagstadgade tidsbundenhet till olika geografiska områden. Rennäringens riksintressestatus enligt Miljöbalken förklaras. Kapitlet avslutas med en allmän beskrivning av renskötelsns olika årtider och vad som är kännetecknande för dem.

Kapitel tre innehåller uppgifter om samebyn. Gränserna för dess betesområden, byns storlek medlemsmässigt samt renantalet genom tiden. Här ges också exempel på samebyns näringsmässiga utvecklingsambitioner via de möjligheter som finns inom området. Markanvändningsredovisningen visar vad som sker i renskötelsen och hur marken används på olika platser under ett renskötelsår. Dessa årstidsland återfinns i markanvändningskartan. I kapitlet ges också förklaringar till olika begrepp som används i texten och kartan.

Fjärde kapitlet redogör för de konkurrerande markanvändningsintressen som finns inom samebyns mark. Beskrivningen avslutas i kapitel fem genom att förutsättningarna för samebyns framtida markanvändning redovisas.

2. ALLMÄNT OM RENNÄRINGEN

2.1 Inledning

Renskötseln är en arealkrävande och extensiv näring i behov av stora betesarealer. Varje betesområde har egenskaper som gör det värdefullt under olika perioder på året. De kan därför inte ersätta varandra. Eftersom renens egenskaper gör den beroende av speciella beten olika tider på året, vandrar den i ett mer eller mindre bestämt mönster i de olika betesområdena. Renskötseln är känslig för påverkan av naturförhållanden som väderlek, temperatur, vind, snö- och isförhållanden etc.

Renskötselområdet omfattar ca 1/3 av Sveriges yta. Rennäringen lever sida vid sida med andra näringar och former av markutnyttjande. Det är då ofrånkomligt att konkurrens om marken och dess resurser uppstår mellan rennäringen och andra intressen. En grundläggande förutsättning för rennäringens fortlevnad är dock att samernas rätt att begagna sig av mark och vatten till underhåll för sig och sina renar respekteras av andra.

2.2 Lagstiftning

Renskötsel får bedrivas på statlig, kommunal och enskild mark. De rättigheter som tillkommer samerna har i rennäringslagen (1971:437, omtryckt 1993:36) fått den sammanfattande beteckningen renskötselrätt. Renskötselrätten beskrivs i lagstiftningen som en rätt för samer att begagna mark och vatten till underhåll för sig och sina renar. I renskötselrätten ingår bl.a. rätt till renbete, jakt och fiske samt rätt att ta skog till bränsle och byggnadsvirke för husbehov samt för slöjdvirke. Renskötsel får sålunda bedrivas på alla marker inom renskötselområdet på de tider som rennäringslagen föreskriver. Det betyder att markägarna har sin äganderätt som markägare och samerna har sin renskötselrätt på samma mark.

Rennäringslagen har till uppgift att reglera bruksrätten men är inte upphovet till rätten. Rätten återgår på en ursprunglig samisk rätt (urminnes hävd) till markerna som på civilrättslig grund är skyddad i grundlagen. Samernas rättigheter till markerna grundar sig inte på upplåtelse eller på myndighetsbeslut och är sålunda ingen förmån som staten gett samerna.

I rennäringsförordningen (1993:383) finns tillämpningsföreskrifter till rennäringslagen.

2.3 Sameby

Begreppet sameby betyder dels en indelning i ett geografiskt område och dels en administrativ och ekonomisk sammanslutning. Samebyn består av ett antal rennäringsföretag av varierande storlek och antal där familjemedlemmar ingår. Samebyn är en juridisk person som kan föra sin egen talan inför t.ex. domstol.

2.4 Betesområden

Samebyarnas betesområden ovanför odlingsgränsen kallas åretruntmarker. Där bedrivs renskötsel hela året. Västerbottens samebyars administrativa gränser ovan odlingsgränsen är fastställda enligt länsstyrelsens kungörelse om byordning den 25 maj 1946.

Samebyarnas betesrätt omfattar all mark ner till lappmarksgränsen både enligt hävd och gällande lagstiftning - rennärlingslagen. Nedanför lappmarksgränsen bygger betesutnyttjandet på sedvanerätt. Med hänsyn till olika jordbruksintressen har betestiden på de enskilda markerna nedanför odlingsgränsen begränsats till vinterperioden från 1 oktober - 30 april. Markerna nedanför odlingsgränsen har den sammanfattande beteckningen vinterbetesmarker.

2.5 Renbeteskonventionen mellan Sverige och Norge

Renskötsel har bedrivits i gränstrakterna mellan Sverige och Norge långt innan det fanns någon riksgrens mellan länderna. Nuvarande bestämmelser om svenska och norska samers rätt till renbete i respektive land regleras i Lag (1972:114) med anledning av konventionen den 9 februari 1972 mellan Sverige och Norge. Lagen trädde i kraft 1 maj 1972 och gäller t o m 30 april 2005. Inför en ny renbeteskonvention sker nya förhandlingar mellan staterna. Enligt konventionen har de flesta samebyarna sommarbete på norsk sida.

2.6 Rennärlingen som riksintresse

Med tillkomsten av naturresurslagen år 1987 fick rennärlingens viktigaste områden ställning som riksintressen. Bestämmelserna finns numera införda i Miljöbalken.

I 3 kap 5 § Miljöbalken anges att:

Mark- och vattenområden som har betydelse för rennärlingen skall så långt möjligt skyddas mot åtgärder som kan påtagligt försvåra rennärlingens bedrivande. Områden som är av riksintresse för rennärlingen skall skyddas mot åtgärder som avses i första stycket.

I förarbetena till naturresurslagen framhöll föredragande statsråd att

Rennärlingen är en förutsättning för den samiska kulturen. Riksdagen har i olika sammanhang uttalat att den samiska kulturens fortlevnad måste garanteras. Detta innebär att det måste finnas grundläggande förutsättningar för rennärlingen inom i princip varje sameby, nämligen en säker tillgång till sådana områden inom både åretruntmarkerna och vinterbetesmarkerna som har avgörande betydelse för möjligheterna att bedriva renskötsel. Det kan gälla bl.a. flyttningsleder. Särskilt sådana avsnitt där på grund av terränghinder m.m. alternativa framkomstvägar saknas. Det kan också gälla viktiga kalvningsland och områden med särskilt goda betesförhållanden. De viktigaste delarna av renskötselmarkerna bör därför ges ett särskilt starkt skydd i naturresurslagen mot exploatering. Som påpekats i promemorian är det därvid av största betydelse att beakta de funktionella samband som måste finnas mellan olika delområden för att renskötsel skall vara möjlig och samekulturens fortbestånd därmed garanteras. (Prop 1985/86:3 s 57-58)

Områden som kan få status som riksintressen är t.ex.:

- * flyttvägar,
- * rastbeten,
- * samlingsplatser,
- * svåra passager,
- * speciella betesområden, t ex i vinterbeteslandet,
- * kalvningsområden,
- * områden kring anläggningar (slakt-, kalvmärknings- och skiljningshagar),
- * etc.

Dessa områden är fasta och kan markeras på karta. Eftersom rennäringen inte är ett objekt som skall skyddas, utan en verksamhet vars delområden är beroende av varandra, kan även vissa funktionella samband få status som riksintressen.

De riksintresseområden som är aktuella för samebyn beskrivs inte i denna redovisning utan finns i en särskild skrift. Där redovisas separat men skall, för att få god läsbarhet och förståelse för sambanden, läsas tillsammans med markanvändningsredovisningen med tillhörande kartmaterial.

2.7 Allmän beskrivning av renskötselårets årstider

Rennäringens årscykel brukar normalt delas in i åtta årstider med början på våren då vajorna föder sina kalvar.

Vår (april - maj)

Under maj månad sker kalvningen. Vajorna söker sig till bestämda kalvningsplatser år från år där terrängen är småkuperad och skyddad från vind. Dessa platser finns oftast på sydsluttningar där barfläckar fort tinar fram och där tillgången på bete är gott. De olika kalvningslanden är vid denna period oerhört känsliga för yttre störningar som t.ex. skoterkörning och hundspann. Bevakning sker för att vajorna skall få den ro som behövs för att kunna ta hand om sin kalv.

Renflyttning kan fortfarande pågå i början av denna period. Även bevakning sker så att inte renarna vänder tillbaka ner till skogslandet igen. Betet vid denna period är en blandning av lavar, fjolårets rester av gräs, örter och löv samt tillskott av färsk grönska.

Försommar (juni)

Försommaren är behaglig för renen. Nu får den beta i lugn och ro fram till den tid då mygg och värme infinner sig. Renen betar då i björkskog, på myrmarker och vid bäckdrag där grönskan kommer tidigare än på kalfjället. För renskötarna är detta tiden för nybyggnad och reparationer av arbetshagar, byggnader m.m.

Högsommar (juni - juli)

Renarna har nu spritt sig över olika kalfjällsområden för bete och för att komma undan insekter som kommer med värmen. Under främst juli månad sker kalvmärkningen. Samling av renarna inför kalvmärkningen börjar dels med hjälpmedel som helikopter och motorcyklar och dels till fots. Arbetet med samlingarna kan ta många dagar i anspråk varje gång beroende på väderlek och vindriktning. Samebyarna brukar ha flera kalvmärkningsgårdar på olika platser och dessa används vid olika tidpunkter beroende på vart renarna samlats ifrån. Även andra platser som uddar och näs kan användas som naturliga kalvmärkningsplatser. Dessutom kan mobila kalvmärkningshagar sättas upp på

snöfläckar dit renarna söker sig för skydd mot värme och insekter. Grannsamebyarnas kalvmärkningar bevakas också eftersom renarna kan ha sammanblandats till fjälls.

Själva samlingsarbetet är en arbetskrävande del och olika störningsmoment som lösspringande hundar och närgångna turister kan spolia flera dagars arbete genom att skrämna renhjorden så att den skingras. Även indrivningen av renhjorden till kalvmärkningshagen är en känslig del och det är viktigt att området får vara fritt från vandringsleder, rastplatser och övernattningsstugor för turister.

Sensommar (augusti)

Denna tid är normalt en lugnare period då kalvmärkningarna avslutas och renskötarna får tid över för fiske och bärplockning. Renen drar sig ner till fjällskogs- och myrmarker för att beta gräs, örter och framför allt svamp. Eftersom renen nu bytt päls och är korthårig är den känslig för kyla och är därför i behov av skog för att finna lä och skydd mot oväder.

Höst (september - oktober)

Den traditionella sarvslakten är koncentrerad till början av september. Den måste företas innan brunstperioden börjar omkring den 20 september. Eftersom renarna spritt sig efter kalvmärkningen och sarvarna betat för sig själva krävs stora arbetsinsatser både vad gäller tekniska som personella resurser för att hinna samla ihop och driva in renarna i slakthagarna. Dessutom kan älgjakt och småviltjakt, som sammanfaller med sarvslakten, innebära störningar i samlingsarbetet. Under renens brunstperiod får renägarna själva mera tid att jaga älg.

Förvinter (november - december)

Denna period kan sägas börja när snön kommit och sjöar och vattendrag frusit. Grönbetet har försämrats och renen har gradvis övergått till lavbete. Betet på myrarna är ett viktigt tillskott eftersom de innehåller växter som fortfarande är gröna som t.ex. sia (samlande namnet för kruståtel och fårsvingel) och dyfråken.

Nu börjar samebyarnas arbete med att samla ihop sina renar för slakt och skiljning till mindre vintergrupper. Anledningen till att renarna skiljs i vintergrupper är för att utnyttja vinterbetet så rationellt som möjligt. Därefter påbörjas flyttningen ner till vinterlandet. Flyttningen sker efter de på kartan markerade lederna. Biltransporter förekommer också i relativt stor utsträckning eftersom bl a skogsavverkningar och vattenregleringar gjort att renarna har svårt att finna bete och framkomlighet under flyttningen.

Flyttningen till fots ner till vinterlandet och upp till vår- och kalvningslanden är slitsam både för renar och renskötare. Därför är det viktigt att det finns tillgång till rastbeten efter flyttlederna för att naturligt kunna hålla kvar renarna både för bete och vila. Även utfodring kan krävas för att komplettera betet.

Vinter (januari - mars)

Vinterbetesmarkerna är mycket känsliga för ingrepp av olika slag och brukar därför betraktas som rennäringens "flaskhalsar". Även små ingrepp i en samebys vinterbetesområde kan få betydande konsekvenser för samebyns fortsatta verksamhet. Avgörande är att det finns sammanhängande lavmarker att tillgå och att dessa är tillfredsställande vad gäller tillgänglighet, storlek och betesro.

Nere på vinterlandet betar de olika vintergrupperna främst i barrskogsområdet. Betet består till största delen av olika marklavar. Eftersom vinterlandets betesområden oftast inte är sammanhängande utan sönderstyckade av diverse ingrepp, måste vintergrupperna röra sig inom ett relativt stort område, ofta över flera kommuner.

Vårvinter (april)

Under denna period, beroende på snöläge, betestillgång etc., påbörjas flyttningen tillbaka till vår- och kalvningslandet. Detta sker efter de på kartan markerade flyttlederna. Också under flyttningen upp spelar de olika rastbetena en betydande roll.

Vid denna period är det ofta mycket snö och då är områden mot solsidan - i exempelvis älvdalar och på sydsluttningar - viktiga eftersom det där blir barmark tidigt så att bete blir tillgängligt. Födan består fortfarande till största delen av olika lavar. Hänglavsbetet är nu ett nödvändigt bete beroende på att det ofta är skare och tjockt snötäcke vilket gör att renen får svårt att gräva efter föda.

2.8 Begreppsförklaringar och hänsynstaganden

I redovisningens textdel samt på kartorna där markanvändningen redovisas finns olika begrepp vars innebörd förklaras nedan:

Flyttlederna visar de flyttningar som företas med renhjordarna mellan olika betesområden vid de olika årstiderna. Flera alternativa flyttleder måste finnas att tillgå eftersom vådrets växlingar påverkar flyttningarna. I rennäringslagens 95 § finns bestämmelser som anger att flyttvägar inte får stängas av samt att man inte får skrämra, ofreda eller driva bort renar som uppehåller sig inom områden där renskötsel är tillåten.

Naturliga samlingsställen är områden dit renarna naturligt söker sig för bete och vila under en längre period. Dessa områden är speciella till sin topografi och är rika på olika typer av beten. Det är viktigt att dessa områden får vara befriade från intrång och störningar av olika slag eftersom de är värdefulla ur renskötselsynpunkt.

Rastbeten används under flyttning av renhjordar mellan olika betesområden. Dessa är betydelsefulla eftersom de ger renarna viktiga betes- och viloplatser under de påfrestande flyttningarna. Rastbeten används kontinuerligt varje år. *Se kartor samt bilaga 1.*

Svår passage är beteckning för särskilt känsliga genom- och överfarter där förutsättningarna för genomflyttning av en renhjord är begränsade. Exempel på svåra passager är vattendrag, järnväg, trafikerad väg och tät bebyggelse. Det är också viktigt att de områden som är i direkt anslutning före och efter en svår passage skyddas mot ingrepp eftersom dessa områden har avgörande betydelse för genomflyttningen. *Se kartor samt bilaga 2.*

Renvaktarstugor ägs av samebyn och är placerade på strategiska ställen inom samebyns renbetesområde. Stugorna används av renskötarna i det praktiska renskötselarbetet. *Se kartor samt bilaga 3.*

Arbetshagar är den samlande beteckningen för kalvmärknings-, slakt- och skiljningshagar. En del hagar används också för av- och pålastning av renar vid lastbilstransporter. Även tillfälliga hagar sätts upp vid behov. Indrivningszoner, närliggande betesmark samt beteshagar i anslutning till arbetshagarna skall så långt möjligt skyddas från störningar. *Se kartor samt bilaga 4.*

Hänglavsskog är ett viktigt betesförråd för renen. Detta visar sig på vårvintern när snön är riklig och hårt packad. Renen har då svårt att nå ner till markbetet. Särskilt viktigt är hänglaven vid s.k. nöddår då allt annat bete är låst, t ex av isbildning vid marken. I

markanvändningskartan finns hänglavsskog utmarkerad enligt *Lantbruksstyrelsens inventering av hänglavsskog - Meddelanden 1984:4*.

3. Rans sameby

3.1 Allmän beskrivning

Rans sameby är den andra samebyn i Västerbotten norrifrån räknat.

Rans sameby har sina åretruntmarker ovan odlingsgränsen inom Sorsele kommun medan vinterbetesmarken omfattar Sorsele, Lycksele, Vindeln och Umeå kommuner.

Med **åretruntmark** (d v s mark ovan odlingsgränsen) menas område där renskötsel får bedrivas året om och **vinterbetesmarker** där renskötsel får bedrivas under tiden 1 oktober – 30 april.

Schematisk karta över Rans sameby och dess läge i förhållande till andra samebyar och kommunerna i Västerbottens län

3.2 Gränser och betesområden

Gränserna för Rans sameby bestäms i länsstyrelsens kungörelse om Rans samebys byaordning daterad den 25 maj 1946 enligt 1 § med följande lydelse:

Gränserna för den del av lappbyns betesområde, som är belägen ovan odlingsgränsen, utgöra:

i söder: Lilla Umevattnet-Aureträsket-sockengränsen mellan Tärna och Sorsele till Svärfarbacken-Forsavan-Grundträsket-Bjellojaure nordände-Vatjajaure -Garnoken-Överst Juktan-Juktån till odlingsgränsen;

i väster: Riksgränsen;

i norr: en linje dragen från Kalmejaur 2 km. söder om Rr. 223-Essmisstjokko-Ammarjaure-högsta punkten på Ammarfjäll-Gautträsk-Vindelådalen till odlingsgränsen;

i öster: odlingsgränsen.

För samebys betesområde nedan odlingsgränsen gäller följande gränser;

I söder: 1996 fastställdes gräns mellan Rans sameby och Ubmeje tjeälddie enligt följande sträckning: Odlingsgränsen, Storjuktan, Juktån, Granträsk, Gubträsk, Stor Orrträsket, Guorkasjöarna, Storträsket, Abborträsket, Abborträskliden, nordöst om Långträsket till nedre arvträsket, norr om Arvberget, vidare söderut till vägen öster om Ekorträsket, vidare sydöst efter höjderna ca 2 km söder om Vindelälven till myren öster om Fäträsket, Kussjön, Orrkläppen till Vindeln, söderut till Degerön, Degerås, rakt mot Gullsjö, vägen till Tväråbäck via Ö Stärkesmark, E12 till Vännäsby.

Sedvanegräns mellan Vännäsby och till Bottenviken är grovt beskriven utifrån karta;

Vännäsby, Umeälven till Vindelälven. Vidare till Brattby och därifrån i en rak linje i sydsydostlig riktning till kusten öster om Hörnefors där bäcken från Häggsjönäs rinner ut.

I väster: odlingsgränsen

I norr: 1982 fastställdes gräns mellan Ran och Grans samebyar från odlingsgränsen till Buberget inom Vindelns kommun. 1996 fastställdes Länsstyrelsen gräns mellan Ran och Grans samebyar enligt följande sträckning; Buberget vägen till Botsmark, Sävarån till Gravmark, vägen österut ca 2 km, väg sydöst till Bullbäcken, Höträsket, vägen till Degersjön, Ösjön, Djäkneboda, Ratan, Bottenviken.

I öster: havskusten från Ratan till bäcken från Häggnässjön.

3.3 Antal företag, medlemmar och högsta renantal

Rans sameby består av 22 rennäringsföretag och har ca 60 medlemmar enligt 2001 års uppgifter.

Högsta renantal fastställdes inom Västerbotten år 1946. För Rans del 7800 renar (årskalvar ej inräknade). Uppdatering av högsta renantal har diskuterats sedan 1970- talet, men trots stora ansträngningar saknas fortfarande en någorlunda säker metod.

3.4 Driftsanläggningar och tekniska hjälpmedel

Samebyns anläggningar för den praktiska driften av renskötseln finns spridda över hela samebyns område. Renvaktarstugor, arbetshagar och slaktanläggningar redovisas i bilaga 3 och 4. Dessa är också utmarkerade och numrerade på kartbilagan. Samebyns renstängsel inom byn liksom byskiljande stängsel återfinns på kartbilagan. Flyttleder, svåra passager etc. som finns på kartan definieras utförligare i kapitel 2.8.

Rans sameby använder liksom övriga samebyar, helikopter, skoter, motorcykel och lastbilar. Det pågår dock ett försök inom samebyn att använda skärmflygning i renskötselarbetet. Skärmflygning utprovas för att se om det är möjligt att ersätta helikopter och motorcykel vid spaning, samling och drivning av renarna.

3.5 Kombinationsnäringar

Jakt och fiske är en viktig del av renskötseln. Utvecklingen idag går mot att även andra näringsfång utvecklas som bi- eller kombinationsnäringar. Turism och renslakteriverksamhet är exempel på detta.

3.6 En beskrivning av samebyns markanvändning och renskötsel

Rubrikerna nedan följer angivna områden på samebyns markanvändningskarta.

Vårvinterland

I slutet av mars och början av april återfinns vintergrupperna i vinterbeteslandet. Flyttningen västerut startar under april månad. Själva flyttningen tar två, upp till tre veckor i anspråk. Uppflyttningen sker till fots och med lastbil. Under flyttningen utnyttjas de övernattningsbeten som finns i nära anslutning till flyttlederna.

Vår- och försommarland

I slutet av april har vintergrupperna nått upp till vår- och försommarlandet väster om Saxnäs och Sorsele. Inom detta område släpps renarna att fritt beta sig västerut mot fjällen. Bevakning sker då under hela maj månad så att renarna inte kan vända österut igen. Bevakning sker också för att förhindra att renarna vandrar in mot Norge.

Vår- och försommarland samt kalvningsland

I mitten av maj månad befinner sig vajorna på högfjället då kalvningen startar. Intensivt kalvningsland är Geuverten, Älvsvattnet och sydsluttningen av Ammarfjället. Under maj och juni betar renarna av området samtidigt som de sakta drar sig mot fjällen i väster.

Vår-, försommar- och sommarland samt kalvningsland

Även i detta område finns betande ren redan tidigt på våren. Under försommar- och sommartid rör sig renarna västerut för att under högsommaren befinna sig i sommarlandet inom kalfjällsområdet väster om Ammarnäs.

Ran har även sommarbetesland på norsk sida enligt renbeteskonventionen mellan Sverige och Norge. Omfattningen kan dock närmast betecknas som symbolisk. Avgränsningen sker med hjälp av ett renstängsel enligt konventionen.

Sommarland

Renarna rör sig västerut och befinner sig under högsommarperioden inom kalvfjällsområdet väster om Ammarnä.

Kalvmärkningen startar i juli månad. Från början sker samlingar längst västerut från Geulitsjaure. Senare sker samlingar för kalvmärkning inom Ammarfjällsområdet. Normalt är kalvmärkningen genomförd runt den 10 augusti.

Sensommar- och höstland

Under sensommaren (augusti månad) drar renarna österut. Under denna period kan renarna finnas från norska gränsen ner mot odlingsgränsen.

Höstland

I början av september månad börjar älgjakten. Under den första jaktveckan jagar både Ortsbor och samebymedlemmar. Jakten sker över hela Ranbyns område från odlingsgränsen ända upp till fjälldalarna.

Samlingarna för den ordinarie höstslakten börjar kring den 10 september. Samlingar sker från hela höstlandet mot Kraipe där all slakt genomförs. När sarvslakten avslutas pga brunsttid den 18-20 september genomförs en andra kalvmärkningsomgång för att få de resterande kalvarna märkta innan vintern kommer.

Efter detta finns återigen tid för älgjakt för samebyns medlemmar. I slutet av oktober och början av november börjar samlingarna inför skiljningen till vintergrupper och flyttningen till vinterbeteslandet. Samlingar sker från början inom höstlandet mot arbetshagen i Kraipe. Samtidigt genomförs den återstående delen av höstslakten.

Förvinterland

I slutet av oktober och början av november börjar samlingar inför skiljningen till vintergrupper och flyttningen till vinterbeteslandet. Samlingar sker från början inom höstlandet mot arbetshagen i Kraipe. Samtidigt genomförs den återstående delen av höstslakten.

Under förvintern har renarna naturligt dragit sig österut mot skogslandet. Renskiljningar fortsätter längre österut då renarna samlas till arbetshagen i Gippervare strax öster om odlingsgränsen. I slutet av december är de fem vinterbetesgrupperna klara att börja flyttningen av renarna till vinterbetesområdena. Nedflyttningen sker med lastbil men även till fots.

Vinterland

Under januari har grupperna kommit fram till sina respektive vinterbetesområden. Vinterbetesområdet sträcker sig från Sorsele i nordväst ända till Umeå i sydöst. De områden som frekvent används varje år av de olika grupperna är; söder om Gargnäs mitt-

emot Björksele och ner mot Rusksele, söder om Rusksele, väster om Åmsele, öster om Åmsele och sydöst om Vindelns, Botsmark och Sävar.

4. Konkurrerande markanvändningsintressen

I renskötselområdet finns det många olika intressenter om användningen av marken. Renskötseln som är den ursprungliga markanvändaren har idag fått konkurrens av andra markanvändare som ofta är oförenliga med renskötseln.

4.1 Skogsbruk

Inom Rans sameby bedrivs skogsbruk i stort sett över hela området upp till fjällen. Främst är det i vinterbetesmarkerna som avverkningar sker kontinuerligt från område till område. Avverkningar har också skett på hänglavsskog på allmänningens mark väster om odlingsgränsen. Utvecklingen mot att även fjällnära skog kalavverkas är mycket oroande, inte minst för rennäringens del.

I skogsvårdslagen (1979:429) regleras skogsbrukets förhållande till rennäringen. Samråd skall ske enligt 20 § i lagen och enligt 24 § i förordningen. När tillstånd till avverkning inte får ges och om hänsyn till rennäringen regleras i lagens 21 §. Om hänsyn till rennäringen beskrivs också i lagens 31 § med vidhängande *Allmänna råd*.

Slutavverkning får flera olika effekter på renskötseln. Vegetationens sammansättning förändras då gräsväxter och lövträdsplantor slår ut bl a lavväxter. I och för sig blir tillväxten av kruståtel (sia) god och det är begärligt renbete under både sommaren, hösten och förvintern men det viktiga vinterbetet - laven - försvinner under lång tid framöver. På stora kalytor packas snön hårdare än på andra ställen och det gör det svårt för renen att gräva efter föda. Även under barmarkstiden kan det vara svårt att komma åt betet på grund av det skogsavfall som ligger kvar efter en avverkning. Slutavverkning på flyttvägar medför stora svårigheter för rensköterna att flytta samlat med renhjord över området. Även naturliga samlingsställen och rastbeten kan försvinna vilket minskar betes- och vilomöjligheterna för renen under den redan påfrestande flyttningen. Svårigheterna finns kvar under lång tid eftersom det är lika svårt att flytta samlat med en renhjord genom en tät ungskog.

Avverkning av hänglavsbärande skog är ytterligare ett problem. Hänglavsområdena återfinns oftast i höst- och vårbeteslanden. Under våren, då snöförhållandena gjort att markbetet inte är tillgängligt, utgör hänglaven det enda betet som finns till förfogande. Om det viktiga hänglavsbetet försvinner återstår stödutfodring. Detta innebär för samerna stora insatser både vad gäller ekonomiska och personella resurser. Då renen under dessa förhållanden dessutom ofta är i dålig kondition innebär detta att det är svårt att samla och hålla ihop en renhjord för utfodring.

Vid **röjning** lämnas avfall oftast kvar på marken. Framkomligheten och möjlighet till bete för renarna försvåras därför de närmast efterföljande åren.

Gallring är bättre eftersom gallringsvirket tas tillvara. Det kan också underlätta för renen att finna bete och underlätta en flyttning.

Gödsling påverkar växtligheten så tillvida att om gödsling sker på lavmark minskar mängden lav till förmån för bärris och gräs. Dessutom undviker renen att beta på gödslade områden under de närmaste åren. Efter gödsling kan till och med vara svårt att flytta med en renhjord över ett område.

Skogsbilvägarna medför betydande nackdelar. Dessa styckar sönder sammanhängande betesområden i mindre delar och det gör att renarna sprids över ett större område. Renen följer gärna de plogade bilvägarna med risk för påkörning. Vägarna kan också i vissa fall ha sina fördelar för renskötarna. Det kan t ex gälla transporter eller dylikt.

4.2 Turism

Rans sameby ligger i ett område med mycket turistaktiviteter av många slag, främst vinterturism. Det som ur renskötselsynpunkt är direkt störande är den på senare tid ökande hundsportaktiviteten i området. Att färdas med hundspann i fjällen har blivit populärt bland många. Däremot har medvetenheten om renskötseln och fjällen som arbetsplats för renskötarna inte ökat. Särskilt viktigt är det med hänsynstagande under renens kalvningsperiod under maj månad. Under denna tid gäller skoterförbud, men detta har ingen betydelse för hundspann. Även skoteråkning inom kalvningslanden under skoterförbudstid förekommer ofta. Skotertrafik är annars tillåten på vissa leder inom fjällområdet.

Vindelälven är idag en av de sista outbyggda älvarna. För Rans sameby utgör Vindelälven en central flyttled mellan olika säsongsområden. Längs efter Vindelälven går också Vindelälvsleden med skoterleder för turister och hundspann. Detta är ett problem ut rennäringssynpunkt eftersom turismen befinner sig inom kärnområdet för samebyns betesområden.

På Kungsleden finns tre vinteröppna turistanläggningar inom Rans sameby. Detta medför av naturliga skäl tillströmning av människor som inte alltid har den nödvändiga kunskap om rennäringens villkor som skulle behövas.

4.3 Bebyggelse - industrier

Allmänt sett är byggnads- och anläggningsarbeten störande för renskötseln när de förläggs vid eller på områden som renskötseln har ett kontinuerligt behov av. Intrång av detta slag är något som återkommer med jämna mellanrum eftersom detta är en fortgående verksamhet i samhället. Detta får dock inte expandera ut över renbetesmarken så att det medför ett direkt hinder för utövandet av renskötseln.

4.4 Vattenkraft

Rans sameby påverkas av *vattenregleringen* av Storjuktan. Bl a innebär vattenregleringen att isarna fryser sent. När vattennivåerna växlar, och det blir kallt, bildas dimma i området. Den fuktiga luften och kylan medför att det bildas ett istäcke mot marken som låser renbetet på norra sidan av Juktån, d v s det bildas ett hårt istäcke mot marken som medför att en stor del av samebyns betesområde inte kan nyttjas.

4.5 Gruv och täktverksamhet

Gruvdriften är inte omfattande inom samebyns betesområde men provborrningar efter mineraler genomförs på olika ställen. Ur renskötselsynpunkt kan uppkomma omfattande störningar om brytning påbörjas. Verksamhetens omfattning, utformning och geografiska läge bestämmer sedan konsekvenserna för renskötseln.

Inom samebyns område pågår däremot täktverksamhet. Bl. a. Sävarheden, vid Sävar, har tagit mycket betesland i anspråk.

4.6 Jordbruk

Jordbruket medför inga större hinder mer än klagomålen på betande renar i vissa områden. Inlandsjordbrukets brist på lönsamhet har gjort att den inte expanderar och medför således inga ytterligare konflikter p g a detta.

Förteckning över Rastbeten

Rastbeten finns markerade på kartan och redovisas här från väster till öster.

- * Varåive.
- * Jilliesnuole, söder om Storvindeln.
- * Biriberget, nordsidan.
- * Söder om Storvindeln, norr om Gippervare.
- * Väster om Vällingträsket.
- * Sydväst om Olsträsket.
- * Norr om Olsträsket.
- * Öster om Olsträsket.
- * Väster om Stensund.
- * Vid Forsnäs.
- * Området mellan Sorsele och Stensund ner mot Saxnäs.
- * Nordväst om Kvarnbränna.
- * Norr om Sorsele.
- * Norr om Abmoträsket.
- * Abmoberget mot Blattnicksele.
- * Nordöst om Sandsele.
- * Nordväst om Staggräsket.
- * Norr om Sappetsele.
- * Öster om Sappetsele.
- * Stor Rågoberget, båda sidorna av Vindelälven.
- * Från Tväråträsk österut mot Bjurås.
- * Mellan Gubbträsket och Orrträsket.
- * Söder om Björksele, vid Dobbmanberget.
- * Mellan Ruskträsk och Vindelälven.
- * Söder om Rusksele.
- * Sikselberg.
- * Mårdseleforsen.
- * Norr om Gårdträsket.

Förteckning över svåra passager

Områdena finns utmarkerade på kartan och redovisas här från väster till öster.

Norr om Tärnasjön, vid Skidbäcken: Passage av två bäckar.

Söder om Tärnasjön, vid Mottakken och Lenasoulo: Passage över Tärnasjön. För att förhindra att komma över samebygränsen till Ubmeje tjeälddie.

Väster om Lill-Tjulträsket, vid Servejukkebäcken.

Väster och öster om Stor-Tjulträsket: Passage mellan fångstgropar och båthus väster om Tjulträsk.

Stridsmark: Passage över älven, svag is kan förekomma: Bebyggelse invid flyttleden.

Gustavsberg: Passage över älven. Bebyggelse.

Söder om Sorsele: Passage av järnvägen och väg 45 vid överflyttning.

Sandsele: Tre svåra passager över väg 45 och järnvägen (Inlandsbanan).

Sandsjön: Väg 45 och järnvägen (Inlandsbanan).

Råstrand: Passage över älven förbi Råstrandholmen.

Vindelgransele: Bebyggelse på båda sidor om Vindelälven samt på holmen. Känslig flyttning över holmen.

Björksele: Söder om älven passage förbi nya bron.

Ruskträsk: Flyttning mellan byn Ruskträsk och Vindelälven. Väg 363, bäck, två broar samt byn skall passeras.

Mårdseleforsen: Flyttning mellan Väg 363 och Vindelälven förbi forsen.

Hjukensjön: Svåra terrängförhållanden.

Åmsele: Flyttning förbi samhället och över väg 363.

Åmsele station: Passage över väg 363 och järnvägen.

Abborträsk: Passage över Vindelälven och järnväg (stambanan).

Strycksele: Passage av väg 363 och bebyggelse.

Hjuken: Bebyggelse och svåra terrängförhållanden.

Abborrtjärn: Passage av väg 363 och järnvägen (stambanan).

Rödålund: Passage av väg 363.

Rödåsel: Passage av bro över älven.

Hedlunda: Passage över Vindelälven.

Tavelsjöns nordvästra del, vid Fårberget: Passage av väg 363.

Tavelsjöns sydöstra del

Förteckning över renvaktarstugor

Nr*	Läge eller namn	Anläggningsår	Huvudman	Anmärkningar
1	Djupvattnet	1970	Ran	
2	Lillumän, Duorra	1970	Ran	
3				
4	Skaptsbäcken	1970	Länsstyrelsen	Disponeras av Ran
5	Jirijaure	1968	Länsstyrelsen	Disponeras av Ran
6	Miesaken	1970	Länsstyrelsen	Disponeras av Ran och Umbyn
7	Gappe	1972	Ran	
8	Skidbäcken	1945,-70	Länsstyrelsen	Disponeras av Ran
9	Tärnasjön	1984	Länsstyrelsen	
10	Måkkaljukke	1967	Ran	
11	Vuomajukke	1970	Ran	
12	Äivesjukke	1970	Ran	
13	Aivak	1940	Länsstyrelsen	Disponeras av Ran
14	Nierebeive	1971	Ran	
15	Kroppojaure		Ran	
16	Kraipe	1958	Ran	
17	Tjättertjåkko	1970	Ran	
18	Vapstberg	1940	Länsstyrelsen	Disponeras av Ran
19	Rastisel	1946	Länsstyrelsen	
20	Blaiketjåkke	1958,-71,-90	Ran	
21	Huftabäcken	1971	Ran	Med foderbod
22	Vekarn	1971	Ran	Med foderbod
23	Bjurbäcken	1971	Ran	Med foderbod
24	Metseken	1971	Ran	Med foderbod
25			Ran	
26	Stabburträsk	1971	Ran	Med foderbod
27	Olsbäcken	1971	Ran	Med foderbod
28	Gippervare	1965	Ran	
29	Sandsjönäs	1965	Ran	
30	Tjirreskalet	1984	Ran	
31	Kraipe		Ran	

* = Numret följer kartans numrering

Ran = Rans sameby

Umbyn = Umbyns sameby

Länsstyrelsen = Markförvaltningen

Förteckning över arbetshagar

Nr*	Läge eller namn	Anläggningsår	Huvudman	Anmärkingar
1	Matsorblaiken	1985	Ran	
2	Äiken	1964	Ran	
3	Libojaure	1965	Ran	
5	Kraipe	1974,1981	Ran	Slakterminal
6	Ältsån	1997	Ran	
7	Diksele			Beteshage
9	Stabburträsk	1971	Ran	
10	Olsträsk		Ran	
11	Gielasin		Ran	
12	Vekarn	1971	Ran	
13	Bjurbäcken	1971	Ran	2 hagar
14	Metseken	1971	Ran	
15	Geulitsjaure	1971	Ran	
16	Svaretjärn	1970	Ran	
17	Sandås		Ran	
18	Gippervare	1971	Ran	
19	Oldsbäcken		Ran	
20	Labbetvägen	1977	Ran	
21	Njuoktjerbäcken	1977	Ran	
22	Graipe		Ran	
23	Rågoträsk	1980	Ran	
24	Näverliden		Ran	
26	Tjulträsk		Ran	
27	Gotland - Åmsele		Ran	
28	Laivert		Ran	
29	Ältsnäset		Ran	Två hagar
30	Jirinjunje	1983	Ran	
31	Björkträsk		Ran	
32	V Sandselehagen	1987	Ran	
33				
34	Sörträskhagen	1986	Ran	
35	Doppmannäset	1986	Ran	
36	Hällbergträsk	1986	Ran	
37	Saxnäs		Ran	Skiljningshage
38	Öresund		Ran	
39	Gurkasjön		Ran	
40	Kåatträsk		Ran	
41	Rågoliden		Ran	
42	Rusksele		Ran	

Bilaga 4
2 (2)

43	Bågaträsk		Ran	
44	Malträsk		Ran	
45	Solbacken		Ran	
46	Ängsbäcken		Ran	Skiljningshage
47	Grundträsk		Ran	
48	Krokträsk		Ran	
49	Klådträsk		Ran	
50	Åmtorp		Ran	
51	Djupvik		Ran	
52	Rosinedal		Ran	
53	Abbotträsk - Åsen		Ran	
54	Edlunda - Heden		Ran	
55	Gotlandsås		Ran	
56	Abbotjärn		Ran	
57	Puckdalen		Ran	Slakthage

* = Numret följer kartans numrering

Ran = Rans sameby